

Г.І. МІХАЛЕВСЬКА, В.Ц. МІХАЛЕВСЬКИЙ, Л.Є. БАЙДИЧ
Хмельницький національний університет

ОКРЕМІ ПИТАННЯ КОМУНІКАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

У статті розглядаються основні етапи та сучасні тенденції соціально-комунікаційних процесів як визначальних чинників розвитку інформаційного суспільства. Особливості еволюції інформаційно-комунікаційного сучасного середовища (глобалізація, розвиток комунікаційних технологій, мережевих мультимедійних цифрових засобів зв'язку) є підтвердженням ефективності комунікації з точки зору історії, теорії, практики інформаційного ноосферогенезу.

Ключові слова: еволюція, комунікаційне середовище, інформаційне суспільство.

G.I. MIKHALEVSKA, V.TS. MIKHALEVSKYI, L.E. BAIDYCH
Khmelnytsky National University

SPECIFIC QUESTIONS OF THE COMMUNICATION MEDIA AS A SOURCE OF INFORMATION SOCIETY DEVELOPMENT

The article researches some issues of the communication environment such as: stages and modern trends of social and communication processes as the determinants of the development of the information society. The characteristic of the evolution in the information and communication modern environment (globalization, development of communication technologies, network multimedia digital communication facilities) is the confirmation of the effectiveness of communication in terms of history, theory, practice of informational noospherogenesis. One of the problems in the evolution of the communication environment is the preconditions of its formation in the context of the information society, information and communication technostucture, the development of global network Internet communications. The level of Internet development in each country is closely related to the overall level of development of telecommunications infrastructure and computerization in it. Information sphere is a component of a single informational space of society, along with technosphere and semiosphere. In the conditions of the information sphere, the new social-information organizations and institutions are formed that are integral elements of the social and communication environment. That is why this environment should be examined as a conditional model that guarantees the unity of at least two components: the information space and the information environment. This requires different approaches to the formation of a development of communication environment: resource or technological (storage and circulation of information for certain social tasks) and socio-cultural (means of communication and transmission, all phases of information exchange in society, etc.). Analyzing the social hierarchies in different historical periods of the development of the information society, we can observe the growth of social significance of the individual status, due to its functionally pragmatic, communicative, cognitive and competence characteristics as communicator of the modern environment. At the same time, the significance of social communication, processes, trends in the development of the communication environment in general is associated with the socialization of the individual, the development of his abilities, spiritual needs and the accumulation of cultural, historical global experience.

Keywords: evolution, communication environment, information society.

Постановка проблеми. Сучасний розвиток суспільства характеризується реформуванням і модернізацією всіх соціально-комунікативних сфер діяльності (науки, політики, культури, економічних, трудових відносин тощо), важливими особливостями яких є процеси інформатизації. Саме через комунікаційну сферу, що трансформується за умов глобальних інформаційних можливостей, забезпечуються свобода доступу до знань, зв'язки між людьми і спільнотами, накопичення, поширення та збагачення соціального досвіду.

Формулювання цілей статті: дослідити основні проблеми, пов'язано зі створенням комунікативних систем нового рівня, здатних забезпечити якісну переробку, поширення і обмін інформацією.

Виклад основного матеріалу. Однією із проблем еволюції комунікаційного середовища науковці вважають передумови його формування в контексті інформаційного суспільства, інформаційно-комунікаційної техноструктури, розвитку глобальних мережевих інтернет-комунікацій [1, 2, 7, 8].

Рівень розвитку інтернету в кожній країні тісно пов'язаний із загальним рівнем розвитку інфраструктури телекомунікацій та комп'ютеризації в ній. Близько 2/3 користувачів інтернету сьогодні представлено чоловічою статтю і тільки відповідно 1/3 – жіночою [12]. Середній вік користувачів інтернету становить трохи більше 30 років, і спостерігається його поступове зростання. Найбільший досвід роботи в інтернеті мають молоді люди у віці від 21 до 30 років. На рис. 1 показано графік залежності числа користувачів інтернету (у відсотках) від їх віку. Середній річний дохід користувачів перевищує середній, але з кількісним зростанням аудиторії мережі спостерігається його поступове зниження. До того ж, користувачі інтернету мають достатньо високий рівень освіти.

Розглядаючи комунікаційне середовище як відображення багатофункціональної системи соціальних зв'язків, взаємовідносин у різних сферах суспільної діяльності, пов'язаних із задоволенням нагальних потреб суспільства, слід пам'ятати, що воно має часові характеристики. Зокрема, **минуле** – колективний досвід, системи соціально-комунікативного знання: уміння та навички, що втілені в матеріально-суспільних комунікаційних явищах, зразках традицій комунікаційної дії та соціально-інформаційних й когнітивних процесах тощо; **теперішнє** – творча колективна праця, ефективне використання досягнень інформаційної революції в суспільстві, інноваційній трансформації соціально-культурних здобутків людства через результативну прагматичну діяльність, основу на використанні комп'ютерних і телекомунікаційних

технологій тощо; **майбутнє** – суспільно необхідні соціально-комунікаційні реальні можливості, перспективні, стратегічні форсайт-проекти, прогресивний розвиток комунікаційного середовища інформаційного суспільства.

Отже, здатність суспільства ефективно використовувати інформаційні ресурси і засоби інформаційних комунікацій, досвід і досягнення, застосовувати все це на практиці визначають його інформаційну культуру як результат самоорганізації сучасного соціально-культурного простору. У процесі трансформації інформаційного суспільства рівні інформаційної культури (інформаційна етика, комп'ютерна грамотність, культура мультимедіа тощо) є найважливішими атрибутами розвитку комунікаційних процесів, забезпечують прогрес у взаємодії суб'єктів соціально-комунікативних суспільних відносин [2, 7].

Еволюційна спрямованість комунікаційного середовища інформаційного суспільства виявляється через такі його особливості:

1) виникнення інноваційних послуг, основаних на використанні сучасних інформаційних технологій (кіберцивілізація) в суспільних сферах діяльності;

2) інтенсивність електронних потоків щодо технологізації та інформатизації комунікаційного середовища;

3) формування комунікативно-когнітивних знань, розвиток соціально-комунікаційної інформаційної інфраструктури;

4) віртуалізація соціально-комунікативних відносин як основу прогресу інформатизації суспільства;

5) використання інноваційних технологій передачі інформації, креативних ідей, знань як чинників успішного розвитку комунікаційного інформаційного суспільства тощо.

Інформаційна політика (тобто, системно узгоджені концептуальні основи і принципи, які регламентують інформаційні відносини в суспільстві) визначає закони функціонування інформаційної сфери суспільства. З метою отримання бажаних результатів необхідно реалізувати певні заходи, а саме [3]:

1) поширення сучасних електронних мультимедійних засобів надання комунікативних знань та інтеграція їх разом із традиційними класичними формами в міжнародний інформаційний простір;

2) організація електронних бібліотек, галузевих архівів та музеїв як сучасних акумуляторів і трансляторів універсальних знань та інформаційних ресурсів;

3) втілення перспективних мережевих проектів – формування єдиної телекомунікаційної, мультисервісної, багатогалузевої сфери та інформаційної магістралі на рівні «місто – країна – міжнародний соціально-комунікаційний простір»;

4) створення відповідних сервісних служб, що забезпечують програмно-апаратне та техніко-технологічне управління інформаційно-комунікативними потоками, системами і засобами соціально-комунікаційної взаємодії в середовищі;

5) моніторинг інформаційних ресурсів регіону, міста, організація системи відкритого інтерактивного дистанційного інформаційно-комунікативного спілкування в глобальному середовищі.

За умов швидкого розвитку глобального інформаційного суспільства, широкого використання ІКТ у всіх сферах життя особливого значення набувають проблеми інформаційної безпеки.

Інформаційна безпека – стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, при якому запобігається нанесення шкоди через: неповноту, невчасність та невірогідність інформації, що використовується; негативний інформаційний вплив; негативні наслідки застосування інформаційних технологій; несанкціоноване розповсюдження, використання і порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації.

Вирішення проблеми інформаційної безпеки має здійснюватися шляхом [4]:

1) створення повнофункціональної інформаційної інфраструктури держави та забезпечення захисту її критичних елементів;

2) підвищення рівня координації діяльності державних органів щодо виявлення, оцінки і прогнозування загроз інформаційній безпеці, запобігання таким загрозам та забезпечення ліквідації їх наслідків, здійснення міжнародного співробітництва з цих питань;

3) вдосконалення нормативно-правової бази щодо забезпечення інформаційної безпеки, зокрема захисту інформаційних ресурсів, протидії комп'ютерній злочинності, захисту персональних даних, а також правоохоронної діяльності в інформаційній сфері;

4) розгортання та розвитку Національної системи конфіденційного зв'язку як сучасної захищеної транспортної основи, здатної інтегрувати територіально розподілені інформаційні системи, в яких обробляється конфіденційна інформація.

Стимулом і джерелом комунікаційного розвитку середовища є засоби інформації, які стають

Процентна кількість користувачів

Рис. 1. Графік залежності процентної кількості користувачів від віку

головною цінністю інформаційного суспільства. Це пов'язано зі створенням комунікативних систем нового рівня, здатних забезпечити якісну переробку, поширення і обмін інформацією. Збагачені новими знаннями комунікативні системи, що синтезують інформаційні потоки, дозволяють забезпечити гармонійну комунікативну взаємодію індивідів в інфосфері.

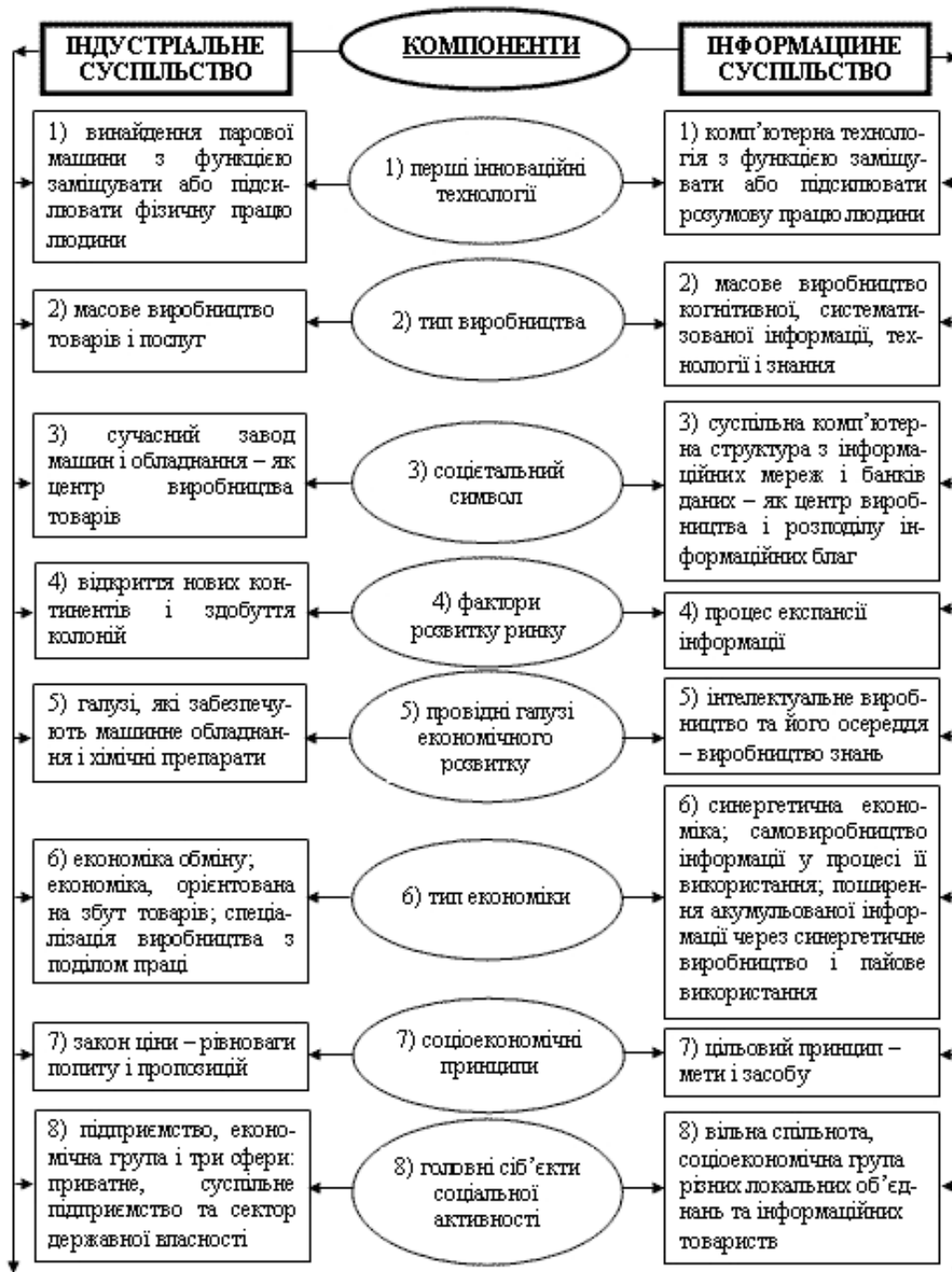

Рис. 2. Порівняльний аналіз індустріального та інформаційного суспільства (за Й. Масудою)

Термін "інформаційне суспільство" [5, 9] пов'язується з іменами японських вчених Ю. Хаяші та Й. Масуди і датується початком 1960-х років. Зокрема, праці Й. Масуди "Комп'ютопія" (1966 р.) "Інформаційне суспільство як постіндустріальне суспільство" (1981 р.) та "Гіпотези щодо генезису "Гомо інтеліджес" (1985 р.) стали в Японії і на Заході майже хрестоматійними. У вітчизняній науковій і навчальній літературі все ще бракує аналізу ідей вченого з використанням та наведенням основних положень його праць. Й. Масуда був безпосередньо причетний до вироблення практично всіх програм "японської" моделі інформаційного суспільства, зокрема таких, як "Японське інформаційне суспільство: теми і підходи" (1969 р.), "Контури політики сприяння інформатизації японського суспільства" (1969 р.), "План інформаційного суспільства" (1971 р.), "План створення інформаційного суспільства – національна мета до 2000 року" (1972 р.).

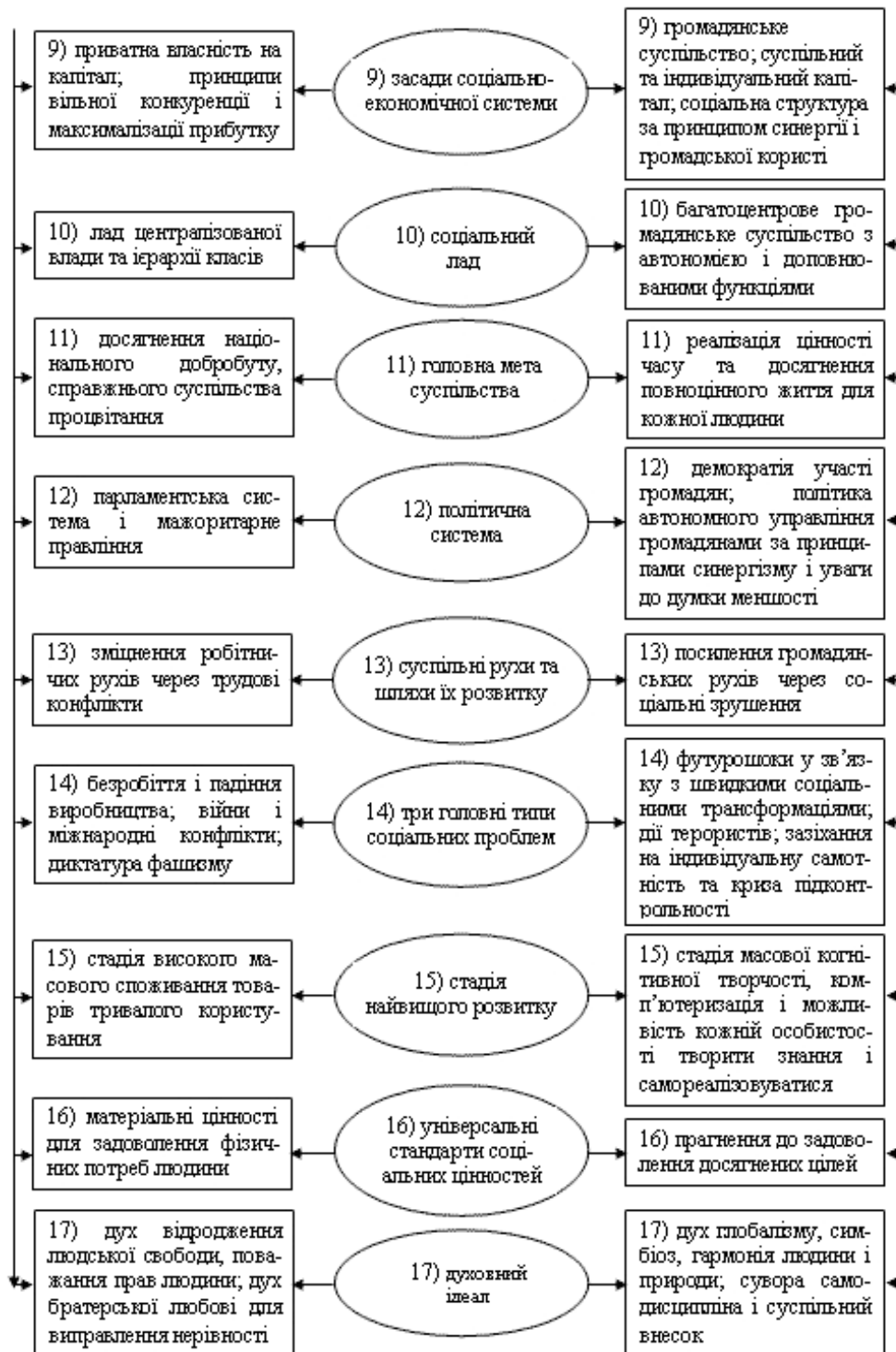

Рис. 2. (Продовження) Порівняльний аналіз індустріального та інформаційного суспільства (за Й. Масудою)

Глибокі знання про сутність теорії Й. Масуди та "японської" моделі інформаційного суспільства мають стати в нагоді Україні, зокрема у її прагненні вибудувати теорію власного інформаційного суспільства, його формування та входження у глобальне інформаційне суспільство. Цінність "комп'ютопії" полягає в тому, що в ній Й. Масуда, по-перше, обґрунтував та узагальнив основні характеристики інформаційного суспільства:

- глобалізм, вихід людства на космічний рівень свідомості;
- світовий симбіоз людства і природи;
- перехід до існування людства у глобальному інформаційному просторі.

По-друге, вчений сформулював принципи концепції "глобальної комп'ютопії", два з яких стосуються політико-правової сфери, а ще один – сфери етики і моралі. Це, зокрема:

- "свобода ухвалення рішень і рівність сприятливих можливостей для всіх";
- "функціональна соціальна воля панівних сил, сил влади";
- "відродження теологічного синергізму людства і Бога".

По-третє, Й. Масуда дав порівняльний аналіз індустріального та інформаційного суспільства, що виростає з нього. Показово, що майже половина з них стосуються соціально-політичної сфери.

Особливої уваги заслуговують п'ять із сімнадцяти наведених у схемі компонентів. Всі вони сформульовані настільки чітко і коректно, що не потребують особливих роз'яснень, за винятком окремих уточнень та коментарів.

По-перше, це 9-й компонент таблиці, в якому стверджується: в індустріальній системі приватного підприємництва панують власність на капітал, вільна конкуренція і максималізація прибутку.

В інформаційному ж суспільстві як соціально-економічна система виступатиме вільне громадянське суспільство, для якого характерне верховенство його інфраструктури (де об'єднано всі типи капіталу: суспільний, індивідуальний та орієнтований на знання), в якому буде втілено принцип синергії і громадської користі". Найбільшу цінність становить положення про майбутнє "вільне громадянське суспільство", яке нині досить успішно функціонує в усталених демократичних суспільствах і формування якого нарешті розпочалося в Україні.

Як відомо, інформаційна сфера є складовою єдиного інформаційного простору соціуму разом із техносферою і семіосферою. В умовах інфосфери формуються нові соціально-інформаційні організації та інститути, що є невід'ємними елементами соціально-комунікаційного середовища. Саме тому це середовище доцільно розглядати як умовну модель, що гарантує єдність мінімум двох складових: інформаційного простору й інформаційного середовища. Зазначене потребує різних підходів до формування розвиненого комунікаційного середовища: по-перше, ресурсного, або технологічного (зберігання і циркуляція інформації для певних суспільних завдань); по-друге, соціокультурного (засіб комунікації та передачі, всі фази інформаційного обміну в суспільстві тощо).

З урахуванням взаємозумовленості цивілізаційного та інформаційного процесів, Д.С. Робертсон (США) запропонував таку формулу: «цивілізація – це інформація». Основуючись на кількісних показниках математичної теорії інформації, він поділяє цивілізації за кількістю та ємністю інформації, що постійно виробляється і циркулює в суспільстві.

Оскільки інформаційне суспільство – це, по суті, новий ступінь прогресу, то комп'ютеризація, інформаційна революція стають вирішальними чинниками інтелектуалізації, глобалізації та інтернаціоналізації людської діяльності в соціумі. В інформаційно-комунікаційній сфері суспільства нині особливе місце посідає комп'ютерна комунікація (інтернет-спілкування). Комп'ютери зі звичайного засобу спілкування перетворюються на один із основних способів комунікаційної взаємодії. На думку А.В. Соколова, головною відмінністю комп'ютерної фази комунікації є саме діалог «людина – ЕОМ», який орієнтований на численні одночасні потоки інформації, котра трансформується в знання. За характером, джерелами спілкування та каналами комплексного відображення інформації сучасні комунікативні стратегії базуються на активному символічному використанні інформаційних і телекомунікаційних технологій. Поєднуючи інструментальні і функціональні комунікаційні дії забезпечують новий тип спілкування людини, культури, соціуму, а саме: віртуальність, інтерактивність, гіпертекстуальність, глобальність, креативність, анонімність, мозаїчність.

Виникнення специфічного паралельного цифрового простору (електронна форма комунікацій) зумовлює віртуальність комунікаційних процесів, коли електронне спілкування, на відміну від усної або документальної форми комунікації, відбувається у віртуальному інформаційному просторі глобальної комп'ютерної мережі.

Інтерактивність виявляється в розвитку гіпермедіа, що разом із мас-медіа є універсальним посередником комунікаційного соціального спілкування в різних сферах суспільного життя.

Гіпертекстуальність розглядається як нова текстуальна парадигма та спосіб комунікації в суспільстві, орієнтовані на численні одночасні потоки інформації. Гіпертекст переходить в інтернет як пам'ять, загальнодоступний засіб створення, збереження, передачі даних, об'єднує всі інформаційні потоки біт в єдиному інформаційному комунікаційному середовищі, забезпечує глобальний характер спілкування. Інтернет стає епіцентром розвитку сучасної організації соціуму.

Глобалізація комунікації усуває просторово-часові обмеження комунікативної взаємодії, сприяє формуванню мегасуспільства.

Креативність у віртуальному спілкуванні є класичним прикладом виявлення людиною максимальних можливостей для конструктивної діяльності у віртуальному середовищі як новому типі комунікативного співтовариства.

Зазвичай, спілкування в режимі on-line відбувається анонімно, але, на відміну від преси, радіо і телебачення, в яких інформація транслюється від комунікатора до комуніканта, в інтернет-спілкуванні відбувається в такий спосіб «комунікаційна взаємодія – комп'юнікація».

Мозаїчність у соціокультурному комунікаційному просторі характеризується хаотичністю різноманітних знанневих елементів, надмірністю комунікації в сучасному віртуалізованому інформаційному суспільстві. Сукупність комунікаційних типів, видів, форм соціального спілкування в інформаційному суспільстві доводять значення єдності взаємовідносин суб'єктів комунікаційних процесів як найважливішого фактора ефективності результатів практичної діяльності, відповідно до цілей і завдань цивілізаційного розвитку людства.

Аналізуючи соціальні ієрархії в різні історичні періоди розвитку інформаційного суспільства,

можна спостерігати зростання соціального значення статусу індивіда, зумовленого його функціонально прагматичними, комунікативними, когнітивними і компетентнісними характеристиками як комуніканта сучасного середовища. При цьому значимість соціальної комунікації, процесів, тенденцій у розвитку комунікаційного середовища взагалі пов'язується із соціалізацією індивіда, розвитком його здібностей, духовних потреб та акумуляцією культурного, історичного глобального досвіду.

Висновки. Таким чином, особливості еволюції інформаційно-комунікаційного сучасного середовища (глобалізація, розвиток комунікаційних технологій, мережових мультимедійних цифрових засобів зв'язку) є підтвердженням ефективності комунікації з точки зору історії, теорії, практики інформаційного ноосферогенезу. За таких умов еволюцію комунікаційного середовища слід розглядати як феномен комунікативної взаємодії і гармонійного існування людських спільнот та найважливіший чинник розвитку інформаційного суспільства. Водночас зазначена проблема потребує подальшого дослідження концептуальних питань еволюції комунікаційного середовища інформаційного суспільства: вивчення засобів, змісту, форм організації, ефектів, наслідків трансформації соціально-комунікаційних структур в умовах інформаційного суспільства використання сучасного національного і зарубіжного досвіду формування і практичного застосування інформаційно-когнітивних знань у соціально-комунікаційних процесах; визначення актуальних завдань та стратегій оптимізації комунікаційного середовища інформаційного суспільства тощо.

Література

1. Данільян В.О. Інформаційне суспільство та перспективи його розвитку в Україні (соціально-філософський аналіз) : монографія / В.О. Данільян. – Х. : Право, 2008. – 184 с.
2. Каныгин Ю.М. Введение в социальную когнитологию / Ю.М. Каныгин, Ю.И. Яковенко. – К. : Наук, думка, 1992. – 108 с.
3. Концепція реформування системи фінансування та управління науковою і науково-технічною діяльністю [Електронний ресурс] : розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.10.12 р. № 780-р. – Режим доступу : <http://www.zakon3.rada.gov.ua/laws/show/780-2012-%D1%80/para8#n8>
4. Концепція розвитку електронного урядування в Україні [Електронний ресурс] : розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2017 р. № 649-р – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-p>
5. Масуда Й. Комп'ютопія / Масуда Й. ; перекл. з англ. В. Ляха // Філософська і соціологічна думка. – 1993. – № 6. – С. 36–50.
6. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки : закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2007. – № 12. – С. 102.
7. Соціологія : підруч. для вузів / ред. О.О. Пісня. – К. : Центр учб. л-ри, 2009. – 807 с.
8. Тарасенко Р.Б. Інформаційне право : навчально-методичний посібник / МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. – Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2010. – 512 с.
9. Masuda Y. The Information Society as Postindustrial Society / Y. Masuda. – Washington : Word Future Soc., 1983. – 523 p.
10. Sauter M. Communication Systems for the Mobile Information Society / M. Sauter. – 2006. – 382 p.
11. Wood A.F. Online Communication: Linking Technology, Identity, and Culture / A.F. Wood, M.J. Smith. – 2004. – 240 p.
12. WikiLeaks [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://wikileaks.org>.

References

1. Danylyan V.O. Information society and aspects of its development in Ukraine (socio-philosophical analysis): monograph / V.O. Danilian - Kharkiv: Pravo, 2008, 184 p.
2. Kanygin Yu.M. Introduction to social cognitive science / Yu.M. Kanygin, Yu.I. Yakovenko - Kiev: Naukova dymka, 1992. - 108 p.
3. Concept of reforming the financial system and management of scientific and scientific-technical activities: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 08.10.12 p. № 780-p. URL: <http://www.zakon3.rada.gov.ua/laws/show/780-2012-%D1%80/para8#n8>
4. Concept of the e-governance development in Ukraine: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated September 20, 2017, No. 649-p. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-p>.
5. Masuda Y. Computer / Masuda Y. - Translation. from english V. Lyakhha // Philosophical and sociological thought. - 1993. - No. 6. - P. 36-50.
6. About the Basic principles of information society development in Ukraine for 2007-2015. Law of Ukraine // Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine (BVR), 2007, No. 12, p.102.
7. Sociology: textbook for high schools / ed. O.O. Pisnya - Kiev: Center of teaching literature, 2009. - 807 p.
8. Tarasenko R. B. Information Law: Educational-methodical Manual / Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Lugansk. state university of internal affairs by E.O.Didorenka - Lugansk: RVV SUIA by E.O.Didorenko, 2010. - 512 p.
9. Masuda Y. The Information Society as Postindustrial Society / Y. Masuda. - Washington: Word Future Soc., 1983. - 523 p.
10. Sauter M. Communication Systems for the Mobile Information Society / M. Sauter. - 2006 - 382 p.
11. Wood A.F. Online Communication: Linking Technology, Identity, and Culture / A.F. Wood, M.J. Smith. – 2004. - 240 p.
12. WikiLeaks. URL: <http://wikileaks.org>.

Рецензія/Peer review : 05.04.2018 р.   Надрукована/Printed : 19.05.2018 р.
Стаття рецензована редакційною колегією